

El pas del mite al λόγος (logos)

ORIGEN I FONAMENTS DE LA FILOSOFIA

dilluns 19 de setembre de 2016, per Àngels Varó Peral

ÍNDEX:

1. El saber filosòfic. La seua especificitat
2. L'origen de la filosofia: el pas del mite al logos
3. Les primeres elaboracions filosòfiques: els pensadors grecs (i les pensadores)
4. Les primeres filòsofes

1. El saber filosòfic. La seua especificitat

Què és el 'saber'? Si consultem el *Diccionario de Filosofía* de Ferrater Mora, llegirem:

El vocablo 'saber' (usado a veces como verbo y a veces como sustantivo: "el saber") se equipara con frecuencia al término 'conocimiento'. Sin embargo, es muy común en la literatura filosófica de varias lenguas (por ejemplo, español, francés, alemán) emplear 'saber' en un sentido más amplio que 'conocimiento'. De acuerdo con ello, mientras el conocimiento se refiere a situaciones objetivas y da lugar, una vez debidamente comprobado y sistematizado, a la ciencia, el saber puede referirse a toda suerte de situaciones, tanto objetivas como subjetivas, tanto teóricas como prácticas. (...)

(...) **el saber es** (...) una aprehensión de la realidad por medio de la cual ésta queda fijada en un espíritu, expresada, transmitida a otros sujetos, sistematizada e incorporada a una tradición (por principio criticable y revisable). Hay por esto un **desarrollo histórico del saber**, desarrollo que se manifiesta de un modo ejemplar en la evolución de la filosofía (y de la ciencia). Tal desenvolvimiento parece efectuarse **según unos ciertos modelos**: se propone primero una idea del saber (verdadero), se descubre que es insuficiente, se sustituye por otra más amplia de la cual la anterior sea un caso posible, y así sucesivamente. Así, tal como X. Zubiri lo ha caracterizado [1], **el saber aparece primero, según se advierte en Parménides, como un discernir**. La realidad se ofrece como algo que parece ser algo y es otra cosa; el saber-discernir distingue entonces entre el parecer y el ser, en virtud de esa experiencia o sentido del ser que es la inteligencia, νοῦς. Este saber proporciona un juicio sobre el ser verdadero y lo enuncia, mediante el λόγος, como la idea de la cosa sabida. **En segundo lugar, el saber es, como en Platón se advierte, un definir**; por lo tanto, no sólo consiste en distinguir entre lo que es y lo que parece ser, sino que es averiguación de aquello en que consiste lo que es: la esencia. **En tercer lugar, el saber es, como ya indicó Aristóteles, un conocer por qué la cosa examinada es como es**: saber es, en tal caso, conocimiento no sólo de la idea, sino de la causa formal, es decir, conocimiento de la "esencia no sólo como contenido de la definición, mas como lo que esencialmente constituye la cosa" [2]. Saber es, en suma, saber de la substancia de la cosa; es entender y demostrar. **Tal entendimiento o sapiencia del saber se efectúa en varias etapas**: se demuestra la necesidad de la cosa en el raciocinio y en la argumentación (silogismo, lógica del raciocinio); se va más allá del mero discurrir sobre los momentos principales de la cosa para aplicarse a los principios (lógica de los principios); se descubre que el principio es la simplicidad, lo que no ofrece doblez ni apariencia y lo que, al mismo tiempo, permite reconstruir la cosa y efectuar una completa demostración de su ser verdadero (Descartes, Leibniz); se tiende a entender no sólo la idea o principio de lo real en sí mismo, sino a entenderlos como principios efectivos de la realidad —por lo tanto, mediante una especulación que presenta cada cosa como algo en que en principio está todo—, de tal suerte que el mero ser queda desbordado por un llegar a ser y el saber es descubrir cómo algo ha llegado a ser lo que es, cómo dialécticamente se ha constituido (idealismo alemán). **Mas el saber puede también ser y aspira sobre todo a ser un atenerse a la realidad misma, una huida de aquella abstracción que disecciona continuamente el saber efectivo y plenario, una marcha hacia lo concreto**. El saber se desvía de su preocupación por la idea verdadera de la cosa y se aplica a la verdad de lo real; no importa tanto la verdad como la realidad misma. De ahí el desarrollo del saber como un sentir y la

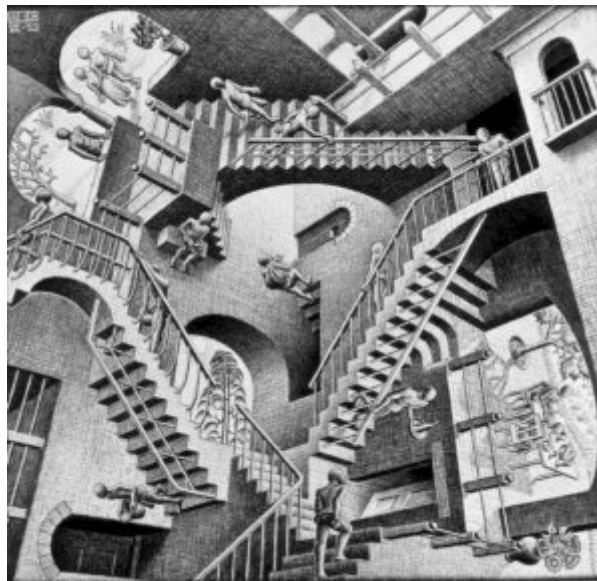
conseguint la història del saber entès com a una afecció o com a una impressió. Entones la ment se fa menys aprehensió de la idea que òrgan del sentid i del tanteo de la realitat; si abans era instrument per al saber de la idea verdadera, ara es instrument per al saber de la verdadera realitat.

(...) Entre otras **clasificaciones (...) del saber** mencionamos la que lo divide en un saber "vulgar", o "común", un saber científico y un saber filosófico. **El saber "vulgar" o "común"** se funda en la "experiencia de la vida" (...) En muchas de sus manifestaciones este saber adopta un realismo ingenuo según el cual las cosas son tal como aparecen. En todo caso, este saber posee un mínimo de elementos universales y de leyes. Se ha dicho a veces que este saber carece de método y organización o, en todo caso, que se trata de un método y de una organización no sistemáticos. El saber "vulgar" y "común" puede, y suele, estar mezclado con prejuicios de todas clases, pero es frecuente que los saberes más rigurosos estén fundados parcialmente en dicho saber.

Junto al saber común, o a veces sobrepuesto a él, se halla **el saber científico**, (...) Se ha dicho que el saber científico es una experiencia elaborada por el método, pero estimamos que ello no agota la naturaleza de este saber. Característico del mismo es el uso de métodos, de hipótesis, reglas, etc. El saber científico se interesa por leyes, hipótesis, causas, estructuras, relaciones, etc.

La dificultad de caracterizar **el saber filosófico** resulta patente por lo que hemos dicho en el artículo FILOSOFÍA (...) Algunos lo consideran como "superior" al científico; otros, como completamente distinto del científico. Unos ponen de relieve que el saber filosófico carece de supuestos y es, por tanto, "absoluto"; otros, que consiste justamente en poseer supuestos y hasta en "proporcionar" supuestos a los demás saberes. En algunos casos el saber filosófico ofrece características muy similares a las del saber científico; en otros casos, se parece a lo que hemos llamado saber "vulgar" o "común".

En efecte, a l'hora de caracteritzar la filosofia, ens trobem que no hi ha una sola resposta a la pregunta 'què és filosofia?' Més bé, cadascun dels sistemes filosòfics ens ha oferit la seua resposta. Podem acudir a la **definició etimològica** i ens trobem que la paraula '**filosofia**' esdevé del grec antic φιλοσοφία, és a dir, "amor a la saviesa". Però aquesta definició tampoc no ens soluciona el problema. Sembla que estem davant d'un problema insoluble.

Ara bé, si reformulem la nostra pregunta, tal vegada podríem trobar una resposta: **en compte de buscar la definició de 'filosofia', esbrinem què és 'filosofar'**.

Tots els **corrents filosòfics** es caracteritzen per la seua incessant exploració, aprofundiment i aclariment de qüestions d'interès permanent: la naturalesa de l'existència, del coneixement, de la moralitat, de la raó i dels fins humans... I en abordar aquests problemes, es diferencien de les explicacions mitològiques, esotèriques i religioses pel seu èmfasi en els arguments racionals per sobre dels arguments d'autoritat. Per altra banda, es diferencien de la ciència perquè generalment fan les seues investigacions d'una manera no empírica, fent ús de l'anàlisi conceptual, dels experiments mentals, de l'especulació o de qualsevol altre mètode a *priori*, encara que sense desconèixer la importància de les dades empíriques.

Així doncs, **podem caracteritzar la filosofia com una activitat que:**

- Explicita els supòsits de les diferents ideologies que impregnen les teories científiques (tant en les ciències humanes com en les ciències de la naturalesa).
- Situa les pròpies idees en un marc que possibilita integrar i recompondre la diversitat de coneixements i valors que hom posseeix.
  - Usa la raó en el debat de les idees i en l'anàlisi dels fets.
- Desenvolupa un pensament autònom i crític i una actitud oberta a noves formes de pensar, sentir i actuar.

Podem dir que la filosofia és una activitat que més que resoldre problemes, el que fa és plantejar-los. Açò no és una definició, però sí una pista per poder reconèixer les activitats qualificades de "filosòfiques".

Activitat 1. Vocabulari filosòfic: saber, filosofia, saber filosòfic.

[Tornar a l'índex](#)

2. L'origen de la filosofia: el pas del mite al λόγος (logos)

Comencem amb aquest [documental](#) de Carl Sagan *El Paso del Mito al Logos* des del minut 15:56 fins el minut 22:54

L'expressió «**el pas del mite al logos**» fa referència al naixement de la filosofia occidental, una nova forma de pensament, el racional, que sobrepassà les formes mítiques i religioses, en renunciar a fer ús d'entitats extra-naturals per a respondre les preguntes ineludibles de l'ésser humà:

- quin és l'origen de l'univers?
- què hi ha al darrere de tot el que succeeix?
  - d'on venim?
  - com hem de viure?
- quin és l'origen de la societat?

Els mites i les religions oferien una **cosmovisió** en la qual els éssers extra-naturals eren les causes de tot el que existeix i de tot el que succeeix a La Terra i a l'Univers. Amb la filosofia milèsia i el pitagorisme, encetàrem aquesta nova forma de pensament que anomenem **filosofia, una actitud nova davant la realitat, la qual consisteix a investigar l'origen i la transformació "natural" de les coses al si de les coses mateixes, en la seua matèria o en la seua estructura.**

Hi ha acord en situar "el pas del mite al λόγος" (logos), el naixement de la filosofia occidental, en el segle -VI, a la ciutat de [Milet](#), una de les pròsperes ciutats comercials de Jònia (franja costera de l'actual Turquia).

Els principals protagonistes del naixement de la filosofia van ser Tales de Milet i Pitàgores de Samos. També, [Teano de Crotona](#), per què no?

En aquest [vídeo](#) se'ns parla de Tales de Milet

Tales és conegut sobretot pel [Teorema de Tales](#). Què diu aquest teorema? Escoltem-lo en les veus de *Les Luthiers*

Vers Pitàgores de Samos, veiem aquest [vídeo](#)

Teano està considerada la primera dona matemàtica de la història del pensament occidental. Veiem aquest [vídeo](#) fins el minut 4

Causes i conseqüències de "El pas del mite al λόγος (logos)"

Si bé hi ha acord en assenyalar l'escola milèsia com l'origen del pensament filosòfic i científic-racional, no hi ha una interpretació

unànime pel que fa a les **causes** que produïren "el pas del mite al logos". Algunes de les tesis sostingudes són:

- **El "miracle grec"**. Segons el filòsof escocès **John Burnet** (1863-1928) el pensament racional havia fet la seua aparició de sobte, sense història prèvia que investigar, com un «miracle grec», a causa de les suposades peculiaritats de l'esperit grec. Aquesta tesi conté cert eurocentrisme en no voler reconèixer les influències dels sabers babilonis i egipcis sobre la filosofia milèsia.
- **El "mite racionalitzat"**. Davant la tesi de Burnet, el filòleg anglès **Cornford** (1874-1943) sostingué que les primeres cosmologies jònies eren una reinterpretació dels mites cosmogònics i teogònics narrats per Homer i Hesíode. En la filosofia, el mite està racionalitzat. Aquesta tesi reconeix que Hesíode impulsà l'interès per trobar ordre més enllà del caos, i per la recerca d'un únic *arkhé*.
- **Tesi històrica**: Sosté que entre els segles -VIII i -VI es donaren unes condicions socioeconòmiques i culturals les quals propiciaren el sorgiment d'un tipus de "reflexió" sobre la naturalesa i sobre el coneixement:
  - la situació geogràfica de Jònia: encreuament de cultures, influència dels sabers practico-tècnics babilonis i egipcis;
    - el fi de la monarquia micènica i els canvis socials corresponents;
  - l'absència d'una classe sacerdotal dipositària de llibres sagrats que tanqués el pas a la lliure recerca de respostes mitjançant la reflexió sense acudir a entitats extra-naturals; la inexistència d'aquesta classe sacerdotal afavorí la crítica dels valors i de la visió del món continguda en els poemes homèrics i el sorgiment de noves explicacions.
  - el desenvolupament de la poesia èpica i lírica del segle -IX al -VII (individualitat i afany per sistematitzar d'Hesíode);

Les **conseqüències** del "pas del mite al logos" foren el sorgiment del pensament racional, superador de la mitologia antropomòrfica i del saber practico-tècnic anterior, el qual esdevingué una reflexió abstracta, de caràcter teòric i general, a causa d'un triple fenomen convergent i interdependent:

1. **El món deixava de veure's com una teofania** o, en general, com una **hierofania**. Apareix la convicció que els fenòmens del món de l'experiència no depenen dels déus o éssers extra-naturals, sinó de la consistència i estructura que posseeixen les coses mateixes. Aquesta creença dugué alguns humans a investigar en la pròpia "naturalesa", la raó (causa) dels fets. Hi ha un *logos* o ordre del món que cal descobrir per a conèixer la naturalesa i el seu funcionament.
2. Apareix una "**actitud teòrica**" davant la naturalesa. *Teoria* significà en els seus orígens "contemplació". L'actitud teòrica deixa que es manifeste la realitat tal com és, respectant íntegrament les condicions de l'objectivitat. (Fixeu-vos com estem de lluny de la ciència experimental moderna, l'actitud bàsica de la qual és manipular la naturalesa).
3. L'ésser humà, alhora que assoleix la convicció que hi ha "naturalesa", es situa davant d'ella amb una actitud "teòrica", és a dir, **l'ésser humà dona per fet que posseeix les capacitats necessàries per a conèixer l'estructura objectiva de la realitat**. Així *κόσμος* (*kosmos*) i el *λόγος* (*logos*) hauran de coincidir.

[Tornar a l'índex](#)

Activitat 2. Vocabulari filosòfic. Defineix els següents conceptes: a) *arkhé*; b) *cosmos*; c) *phýsis* (naturalesa); d) *logos*

Activitat 3. Comprensió i expressió escrita. Explica el significat de l'expressió "El pas del mite al logos", seguint aquest esquema:

- Definició
- Quan i on es va produir
  - Protagonistes
  - Causes
- Conseqüències

[Tornar a l'índex](#)

3. Les primeres elaboracions filosòfiques: els pensadors grecs (i les pensadores)

3.1 Actitud filosòfica i esquemes explicatius mítics

3.2 Problemes plantejats

3.3 Escoles presocràtiques:

[Tornar a l'índex](#)

3.1 Actitud filosòfica i esquemes explicatius mítics

Durant els segles -VII i -VI (i també en menor mesura en els segles posteriors) l'específic de l'actitud filosòfica (la reflexió racional i "científica") conviu amb expressions i esquemes explicatius de caràcter mític.

a) Elements mítics de les cosmologies presocràtiques

L'**estructura de pensament** que serveix de model a la cosmologia jònica està **basada en l'explicació mítica relacionada per Hesíode** en la *Teogonia*.

- Al principi, fou el Χaos (**caos**), la matèria primordial a partir de la qual va nàixer l'univers.
- Segregació de parelles de contraris (fred/calent, humit/sec...) a partir de la matèria primordial indiferenciada;
  - Desunió i unió incessant d'aquestes parelles de contraris;
- Canvi cíclic etern, conseqüència d'aquesta interconnexió tancada i alternativa de contraris.

En aquest [vídeo](#) relaten l'origen de l'univers segons Hesíode

Les cosmologies jòniques compartien l'**afany de totalització** amb les explicacions mítiques: el coneixement és u, no hi ha diferents parcel·les del saber: la filosofia jònica es construeix com un tipus de coneixement universal per a donar compte d'una totalitat determinada per la persistència d'un principi etern que roman immòbil malgrat el canvi continu de les coses. Tales diu "Tot està ple de déus". Anaximandre es refereix a l'univers amb el terme '*kosmos*', d'aquesta manera li atorga una coherència integradora de tots els fenòmens físics. En Anàximenes, '*kósmos*' significa la totalitat del que és real. Heràclit, per la seua banda, subratlla el caràcter omnicomprensiu de la legalitat còsmica inherent al Logos. Aquesta mateixa convicció és pròpia dels relats mítics, els qual consideren la realitat de manera compacta i dogmàtica. En l'atmosfera irreal del mite tot el que ocorre té un significat solidari amb la resta del seu univers. En la visió filosòfica jònica qualsevol fenomen, observable o no, sobre el qual càpiga teoritzar, s'entén en funció d'un conjunt en el qual no hi ha fissures, ni caben excepcions.

La **intenció soteriològica** (orientadora de la conducta humana) de les explicacions mítiques també apareix en les cosmologies jòniques: Sota el concepte milesi de naturalesa (Φύσις, *phýsis*) rau una dimensió etico-religiosa. La *phýsis* amaga una veritat el descobriment de la qual és tan valuós i significatiu que vincula d'alguna manera la conducta dels qui accedisquen a ella. Així l'apel·lació de Tales als déus, el paper de la *justícia* d'Anaximandre, el caràcter anímic, diví i "dominador" de l'*aire* d'Anàximenes i la *Raó universal* d'Heràclit, "que és sempre" i "segons la qual tot succeeix", poden ser interpretades com una crida, no exclusivament racional, a les consciències per a què orienten la vida segons els dictàmens de la naturalesa.

b) El que és pròpiament filosòfic en les cosmologies presocràtiques

La filosofia presocràtica va deixar la seua empremta en l'àmbit del coneixement perquè construí un model explicatiu fonamentat en l'especulació racional i reductora, i en un criteri positiu ferm, exclouent les forces extra-naturals que poguessen pertorbar el nou ordre en part establert i en part descobert. El racionalisme, l'immanentisme i l'observació crítica i sistematitzadora de la realitat són els seus elements pròpiament filosòfics.

Escoltem aquest [Rap dels presocràtics](#):

El racionalisme, canvi de paradigma: els fenòmens que integren el món de l'experiència no depenen de voluntats divines, sinó de la consistència i estructura que posseeixen les coses mateixes. Les cosmologies jòniques fan una interpretació analògic-inductiva de la realitat. Busquen l'immutuable, allò permanent, del món i les causes de la transformació, del canvi, del moviment, per a donar explicació de la complexitat i diversitat de les coses.

L'immanentisme: La filosofia jònica busca l'*arkhé* (ἀρχή), el principi o origen de totes les coses, en els elements materials bàsics: aigua, *apeiron* (ἄπειρον), aire, foc. Tot és Φύσις (*phýsis*) i dins d'ella estan l'*arkhé* i les causes de la transformació, del canvi.

L'observació crítica i sistematitzadora de la realitat. La filosofia milèsia construeix la seua cosmologia a partir de l'observació i de la interpretació analògica de la realitat, interpretació feta mitjançant processos inductius. Un exemple de raonament analògic-inductiu el tenim en Tales de Milet:

- Dels tolls sorgeix la vida.
- L'aigua és essencial per a tot ésser viu, més que el menjar.
- L'aigua es pot presentar en els tres estats clàssics de la matèria.

En general es considera que l'analogia, l'immanentisme i l'observació crítica i sistematitzada de la realitat constitueixen el que és pròpiament filosòfic de les cosmologies jòniques. Ara bé, cal assenyalar que les explicacions de la filosofia jònica es fan sobre dos principis ideològics o metafísics:

- el principi de la unitat i persistència última de la realitat (principi d'unitat fonamental de la matèria), i
- el principi immanent de transformació de la realitat, és a dir, un mecanisme que explique el canvi o l'alteració del que és u, és a dir, que explique el moviment.

Aquests principis també són racionals, malgrat no provenir ni de l'analogia, ni ser immanents, ni estar fonamentats per l'observació crítica i sistematitzada. És per açò que caldria afegir que l'actitud crítica, refutadora, confirmadora i la recerca de noves experiències i arguments, és a dir, la reflexió sobre la reflexió, forma part dels elements racionals del pensament milesi.

El pensament de la Grècia preclàssica és bàsicament anti-creacionista. Del no-res, res no pot sorgir o ser creat. Només hi ha moviment en el que existeix, i el que existeix, ho fa des de sempre, és etern i infinit. Exclosa la possibilitat de fer ús d'éssers extra-naturals per a explicar l'origen de totes les coses i la causa de la transformació, la filosofia milèsia dirigirà la mirada cap a la *phýsis* per a trobar al seu sí el principi primer (*arkhé*) del qual tot esdevé i els mecanismes que expliquen com s'ha conformat la diversitat d'allò existent des de l'*arkhé* primigeni.

La major part dels primers que filosofaren, no consideraren els principis de totes les coses, sinó des del punt de vista de la matèria. Allò d'on ixen tots els éssers, d'on prové tot el que es produeix, i on va a parar tota destrucció, persistint la substància mateixa sota les seues diverses modificacions, heus ací el principi dels éssers. I així creuen, que res naix ni pereix vertaderament, ja que aquesta naturalesa primera subsisteix sempre; ... Perquè és indispensable que hi haja una naturalesa primera, siga única, siga múltiple, la qual subsistint sempre produísca totes les altres coses. Pel que fa al nombre i al caràcter propi dels elements, aquests filòsofs no estan d'acord. Aristòtil, *Metafísica*. 983 b 6 ss.

Activitat 4. Comprensió i expressió escrita Indica breument quins elements mítics perviuen en les primeres explicacions filosòfiques (les presocràtiques) i quins elements pròpiament filosòfics n'utilitzen.

[Tornar a l'índex](#)

3.2 Problemes plantejats

La filosofia presocràtica tracta de donar resposta a la pregunta sobre l'origen i constitució del κόσμος (*kosmos*). Investiga **quin és l'arkhé, l'origen del que tot esdevé i del que tot està compost; i quines són les causes de la transformació, és a dir, del naixement, la corrupció i el canvi.**

Veiem el [vídeo](#) "Los Filósofos Presocráticos (Primera parte)"

El problema del coneixement, plantejat per Heràclit i Parmènides, serà altra de les qüestions que pretén resoldre la filosofia. A través dels sentits experimentem el canvi, el moviment, la pluralitat i diversitat del que és real; la raó, per la seua banda, mitjançant un procés d'abstracció, capta el que és u, l'arrel de tot. Amb quin d'aquests pols es pot construir el coneixement vertader?

Veiem el [vídeo](#) "Los Filósofos Presocráticos (Segunda parte)"

Activitat 5: Comprensió i expressió escrita ·Enumera i explica els problemes filosòfics dels quals se'n va ocupar la filosofia presocràtica.

[Tornar a l'índex](#)

3.3 Escoles presocràtiques

- **Tradició jònica:** L'*arkhé* cal buscar-lo en la substància material de la qual està feta el món. Tales, Anaximandre, Anaxímenes i Heràclit.
- **Tradició itàlica:** Els components materials del món estan en un flux constant de decadència i renovació, són diversos i incomprendibles; l'element permanent i comprensible consisteix en la seua estructura o forma. Pitàgores i el pitagorisme, Parmènides i l'escola eleàtica.
- **Tradició pluralista:** Acceptada la tesi eleàtica de la immutabilitat de l'ésser, tracta de "salvar les aparences". Empèdocles, Anaxàgores i l'atomisme (Leucip i Demòcrit).

Veiem en aquest [vídeo](#) algunes de les respostes donades per la filosofia presocràtica:

[Tornar a l'índex](#)

Les primeres filòsofes

Teano (segle -V) o Theano. Està considerada la primera dona matemàtica i astrònoma. Margaret Alic, en *El legado d'Hipatia*, escriu:

Es conserva un fragment del llibre *Sobre la Pietat* on Teano reflexiona sobre la concepció pitagòrica dels nombres.

He oído decir que muchos Griegos pensaban que Pitágoras había dicho que todo había sido engendrado por el Número. Pero esta afirmación nos perturba; ¿cómo nos podemos imaginar cosas que no existen y que pueden engendrar? Él dijo no que todas las cosas nacían del número, sino que todo estaba formado de acuerdo con el Número, ya que en el número reside el orden esencial, y las mismas cosas pueden ser nombradas primeras, segundas, y así sucesivamente, sólo cuando participan de este orden (Meunier, 1980).

Les opinions de Teano quedaren recollides en les cartes que s'han conservat. En el següent fragment d'una carta dirigida a la filòsofa Rhodepe, manifesta la seua preocupació pels debats filosòfics del moment:

¿Estás desesperada? Yo también estoy desesperada. Tú no soportas de ningún modo no disponer del libro de Platón que lleva por

título *Las Ideas o Parménides*. Pero yo también estoy muy preocupada, ya que nadie ha venido para hablarnos de Cleon. En realidad, yo no enviaré este libro antes que alguien venga a aclararme qué es lo que pasa con este hombre. Porque yo estoy muy apasionada por su alma, tanto porque es la de un filósofo como porque tiende a la práctica del bien sin descanso y guarda el temor de los Dioses Infernales. Y no creas que sea de una forma distinta de la que yo digo. Estoy efectivamente medio muerta y no aguanto más mirar el astro que luce durante el día (Meunier, 1980).

Aglaonice de Tesalia (segle -V) està considerada una de les primeres dones astrònomes. Va destacar per la seua capacitat de pronosticar quan i on havia d'ocórrer un eclipse lunar.

Aspàsia de Milet (segle -V). En alguns diàlegs de Plató, apareix com a model de dona intel·ligent i amant de la saviesa.

Veiem aquest [vídeo](#)

Perictione d'Atenes (segle -V). És contemporània d'Aspàsia. Sembla que fa formar part de l'escola pitagòrica. Tenim referències de dues obres seues, *Sobre l'armonia de les dones* i *Sobre la saviesa* on parla de la jerarquització de les ciències. Un fragment d'aquesta obra:

El hombre ha nacido y ha sido creado para contemplar el principio de la naturaleza universal, y la función de la sabiduría es precisamente la de poseer y contemplar la inteligencia manifestada en las realidades. La geometría, la aritmética y las otras disciplinas especulativas de orden científico sólo se ocupan de algunas realidades. La sabiduría, en cambio, se ocupa de todas las modalidades de lo real. Efectivamente, la sabiduría se comporta siempre teniendo en cuenta todas las realidades, como la vista se comporta en función de todo lo que es visible, y el oído en función de todo lo que se puede oír. Pertenece a la sabiduría tener conciencia de los accidentes que sobreviven universalmente a todas las realidades y contemplarlos; a las ciencias naturales, conocer aquellos que corresponden a la mayoría, y finalmente, le corresponde a una ciencia determinada juzgar aquellos que son propios de una cosa particular. Hete aquí porque la sabiduría busca los principios de todas las cosas reales. Las ciencias naturales, de aquellos que son producidos por la naturaleza. La geometría, la aritmética y la música descubren los principios de la cantidad y de la consonancia (Meunier, 1980).

En el [llibre](#) de Margaret Alic, podem llegir l'apartat dedicat a les filòsofes de la Grècia clàssica

[Tornar a l'índex](#)

Activitat 6: Fes una diapositiva amb una imatge i un text d'una de les primeres filòsofes.

P.-S.

Bibliografia:

- Alic, M (1986) *El legado de Hipatia* Madrid. S.XXI. 1991
- Cornford, F.M. (1972) *Antes y después de Sócrates* Barcelona. Ariel. 1980.
- Farrington, B. (1969) *Ciencia y filosofía en la Antigüedad* Barcelona. Ariel 1984
- Ferrer, F. y otros (1978) *La filosofía presocrática*. Valencia. Dptº de Hª de la Fª. Universidad de Valencia.
  - Guthrie, W.K.C. (1950) *Los filósofos griegos* Madrid. F.C.E. 1981
  - Hull, L.W.H. (1959) *Historia y Filosofía de la Ciencia* Barcelona. Ariel. 1981

Notes

[1] Cfr. "Filosofía y metafísica", Cruz y Raya, N° 29, 1935; véase también el volumen *Naturaleza, Historia, Dios*, 1944, cap. titulado: "¿Qué es saber?"

[2] op. cit., pág. 29